

Metodologija za utvrđivanje cijena i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije

Metodologija je objavljena u "Službenom listu CG", br. [16/2012](#) i [57/2013](#).

I. OPŠTE ODREDBE

Predmet

Član 1

(1) Ovom metodologijom se propisuje način utvrđivanja cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja (u daljem tekstu: usluge, ako to kontekst i svrha drugačije ne nalažu).

(2) Usluge iz stava 1 ovog člana su propisane Zakonom o energetici (u daljem tekstu: Zakon), a bliže definisane:

1) u tehničko - tehnološkom i eksploatacionom značenju, Pravilima za funkcionisanje prenosnog sistema električne energije (u daljem tekstu: Pravila za funkcionisanje), i

2) u dijelu koji se odnosi na komercijalne ugovore koji se zaključuju u vezi sa ovim uslugama, pravilima kojima se reguliše način organizovanja i funkcionisanja tržišta električne energije (u daljem tekstu: Tržišna pravila).

(3) Obezbjedivanje usluga iz stava 1 ovog člana vrši se u okviru prenosa električne energije kao djelatnosti od javnog interesa, i to kao javna usluga radi obezbjeđenja redovnog, sigurnog, pouzdanog i kvalitetnog snabdijevanja električnom energijom po prihvatljivim cijenama.

(4) Za obezbjeđenje usluga iz stava 1 ovog člana, odgovoran je Operator prenosnog sistema (u daljem tekstu: OPS).

Svrha

Član 2

Svrha ove metodologije je da:

- 1) propiše uslove za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja,
- 2) utvrdi za koje usluge se pružaocu plaća naknada, kao i koje usluge pružalac pruža bez naknade,
- 3) propiše način utvrđivanja cijena za nabavku usluga koje se plaćaju, i

4) definiše:

- pružaocima usluga i
- način izračunavanja cijena.

Principi

Član 3

Ova metodologija se zasniva na principima:

- 1) Usklađivanja interesa pružalaca i korisnika usluga;
- 2) Određivanja cijena na transparentan i nepristrasan način, zasnovan na objektivnim kriterijumima i
- 3) Obezbeđivanja uslova za razvoj trgovine i konkurencije.

Značenje izraza

Član 4

(1) Pojedini izrazi upotrijebljeni u ovoj metodologiji imaju isto značenje kao u Zakonu o energetici, Pravilima za funkcionisanje i Metodologiji za utvrđivanje regulatornog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije (u daljem tekstu: Metodologija za OPS).

(2) Ostali ključni izrazi upotrijebljeni u ovoj metodologiji imaju sljedeće značenje:

1) **Ugovor o pružanju pomoćnih usluga** je ugovor koji OPS zaključuje sa pružaocem pomoćnih usluga, kojim se definišu vrste i količine usluga koje će OPS angažovati, u skladu sa definisanim kriterijumima;

2) **ENTSO-E** je Udruženja evropskih operatera prenosnih sistema električne energije;

3) **Pružalac pomoćnih usluga** je energetska subjekat ili krajnji kupac električne energije, koji posjeduje tehničke mogućnosti pružanja pomoćnih usluga, u skladu sa uslovima propisanim Pravilima za funkcionisanje;

4) **Prekomjerno preuzeta reaktivna energija** predstavlja razliku između stvarno preuzete reaktivne energije i reaktivne energije koja odgovara faktoru snage $\cos\phi=0,95$;

5) **Cijena za raspoloživost** je cijena zakupa kapaciteta (proizvodne jedinice) potrebnog za pružanje pomoćne usluge, (€/MW), i

6) **Cijena za korišćenje** je cijena za naknadu isporučenih usluga, (€/MWh).

Pružaoци usluga

Član 5

(1) Pružaoци usluga, u Crnoj Gori, su svi proizvođači, kao i kvalifikovani kupci koji imaju odgovarajuće tehničko-tehnološke mogućnosti i poslovni interes za pružanje takvih usluga.

(2) Pružaoци usluga dužni su da na zahtjev OPS, bez odlaganja pruže pomoćne usluge.

(3) Kriterijumi, način obezbjeđivanja usluga i tehnički uslovi isporuke usluga, uređeni su Pravilima za funkcionisanje.

(4) OPS i pružalac usluga su dužni da zaključe ugovor o pružanju usluga, kojim se utvrđuju međusobna prava, obaveze, kao i uslovi i rokovi vezani za realizaciju ugovora.

(5) Ugovor iz stava 4 ovog člana obavezno sadrži vrstu usluge, podatke o objektu iz kojeg se pruža

pomoćna usluga, osnovne tehničke parametre, cijenu i period na koji se ugovor zaključuje.

Vrste usluga

Član 6

(1) Pomoćne i sistemske usluge obuhvataju:

- 1) Primarnu regulaciju;
- 2) Sekundarnu regulaciju;
- 3) Tercijarnu regulaciju;
- 4) Regulaciju napona - reaktivne snage;
- 5) Isporuku reaktivne električne energije i

6) Sposobnost ponovnog pokretanja elektroenergetskog sistema iz beznaponskog stanja (Black start), odnosno mogućnost ostrvskog rada dijela sistema.

(2) Usluga balansiranja podrazumjeva mogućnost promjene proizvodnje ili potrošnje u cilju:

- 1) održavanja balansa između proizvodnje i potrošnje električne energije u realnom vremenu,
- 2) rješavanja problema zagušenja u prenosnom sistemu i
- 3) održavanja potrebnog nivoa rezervi za regulaciju sistema.

Plan nabavke usluga

Član 7

(1) OPS, kao subjekat odgovoran za obezbjeđenje usluga, dužan je da utvrdi godišnji plan potreba usluga i godišnji plan troškova za nabavku usluga.

(2) Planove iz stava 1 ovog člana, OPS utvrđuje za svaku godinu regulatornog perioda.

(3) Plan potreba usluga iz stava 1 ovog člana, je sastavni dio energetskog bilansa Crne Gore za godinu u kojoj počinje regulatorna godina, za sve godine regulatornog perioda.

(4) Ukoliko nije utvrđen energetski bilans za sve godine regulatornog perioda, OPS vrši procjenu potreba za preostale godine tog perioda.

(5) Nabavku usluga za čije pružanje se plaća naknada, OPS je dužan da sprovede u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama.

(6) Pružaoci pomoćnih i sistemskih usluga iz Crne Gore, su dužni da daju ponude u postupku koji sprovodi OPS, i to do nivoa rezervi koje se obavezno obezbjeđuju iz izvora u Crnoj Gori, utvrđenih energetskim bilansom Crne Gore ili relevantnim dokumentom OPS-a.

(7) Do otvaranja tržišta pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja u Crnoj Gori, cijene pružanja ovih usluga biće regulisane.

II. USLUGE KOJE SE PRUŽAJU BEZ NAKNADE

Član 8

Pružaoци usluge su dužni da bez naknade pružaju usluge:

- 1) primarne regulacije,
- 2) regulacije napona i

3) ponovnog pokretanja sistema nakon poremećaja (Black start), uz poštovanje obaveza koje su propisane Pravilima za funkcionisanje.

III. USLUGE ZA KOJE SE NAKNADA PLAĆA

Član 9

Pružaoци usluga uz naknadu pružaju usluge:

- 1) sekundarne regulacije,
- 2) tercijarne regulacije,
- 3) isporuku reaktivne energije, i
- 4) usluge balansiranja, uz poštovanje obaveza koje su propisane Pravilima za funkcionisanje i Tržišnim pravilima.

1. Sekundarna regulacija

Pružaoци usluga

Član 10

(1) Proizvođači električne energije u Crnoj Gori dužni su da pružaju uslugu sekundarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje

i ovom metodologijom.

(2) Pružaoцима sekundarne regulacije u Crnoj Gori naknada se plaća samo na ime raspoloživosti kapaciteta.

(3) U periodima kada proizvođači - pružaoци usluga iz Crne Gore nijesu u mogućnosti da pruže uslugu sekundarne regulacije, OPS je dužan da od operatora prenosnog sistema ili proizvođača iz susjedne kontrolne oblasti, ili na tržištu pomoćnih i sistemskih usluga, obezbijedi sekundarnu regulaciju u skladu sa Pravilima za funkcionisanje.

Cijena raspoloživosti kapaciteta

Član 11

Cijena rezerve sekundarne regulacije je ista za sve generatore u Crnoj Gori i izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TP - trošak proizvodnje električne energije iz domaćih izvora, na osnovu kojeg su utvrđene tarife koje su primjenjivane u 2010. godini,

TG - trošak goriva za proizvodnju električne energije iz domaćih izvora, na osnovu kojeg su utvrđene tarife koje su primjenjivane u 2010. godini,

k_u - faktor usklađivanja, koji je jednak polovini ostvarene godišnje stope rasta potrošačkih cijena (IPC) u Crnoj Gori za 2011. godinu, odnosno polovini aritmetičkog prosjeka projektovanih stopa rasta potrošačkih cijena u Crnoj Gori za sve kalendarske godine u kojima počinju regulatorne godine, i koje

se objavljuju u dokumentu smjernice ekonomske politike za godinu u kojoj počinje regulatorni period. Za prvi regulatorni period IPC se utvrđuje na osnovu Smjernica ekonomske politike za 2012. godinu.

R - nominalna snaga svih elektrana priključenih na prenosni sistem, (MW),

12 - broj mjeseci u godini.

Trošak obezbjeđenja sekundarne regulacije

Član 12

(1) Planirani godišnji trošak za nabavku usluga sekundarne regulacije, izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TSR_g - planirani godišnji trošak za sekundarnu regulaciju, (€/god),

KSR_m - kapacitet sekundarne regulacije tokom mjeseca "m", za svaki mjesec u godini u kojoj počinje regulatorna godina, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od strane OPS za godine regulatornog perioda za koje nije planiran energetske bilansom, definisan u stavu 2 ovog člana, (MW),

CK - cijena za raspoloživost kapaciteta, utvrđena u skladu sa članom 11 ove metodologije, (€/MW),

FK_m - faktor kvaliteta, definisan u stavu 4 ovog člana.

(2) Kapacitet sekundarne regulacije generatora (KSR_m) je dio rezerve sekundarne regulacije između radne tačke utvrđene voznim redom i maksimalne vrijednosti opsega za generator "g" tokom mjeseca "m".

(3) Za potrebe utvrđivanja troškova, kapacitet rezerve planira OPS a utvrđuje se ugovorom o pružanju pomoćnih usluga kojeg OPS zaključuje sa pružaocem usluga.

(4) Kvalitet sekundarne regulacije se mjeri faktorom kvaliteta (FK_m) koji, za definisani period rada, predstavlja odnos broja sati u kojima je regulacija bila prihvatljivog kvaliteta i ukupnog broja sati u tom periodu.

(5) OPS je dužan da stalno prati kvalitet sekundarne regulacije.

(6) Smatra se da je regulacija prihvatljivog kvaliteta ukoliko kumulativ greške kontrolne oblasti, u satu kada je angažovana sekundarna regulacija, ne prelazi $\pm 3\text{MWh/h}$.

(7) Ukoliko je vrijednost faktora kvaliteta (FK_m) manja od 0,93, OPS ne plaća naknadu za kapacitet sekundarne regulacije za odnosni mjesec.

Obračun i fakturisanje

Član 13

(1) Obračun i fakturisanje za izvršene usluge se vrši na mjesečnom nivou.

(2) Pružaoci usluga ispostavljaju OPS-u fakturu za izvršenu uslugu na osnovu izvještaja o poravnanju koji je usaglašen sa OPS-om.

2. Tercijarna regulacija

Pružaoци usluga

Član 14

(1) Proizvođači električne energije u Crnoj Gori dužni su da pružaju uslugu tercijarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje i ovom metodologijom.

(2) OPS može zaključiti ugovor za pružanje usluge tercijarne regulacije sa kvalifikovanim kupcem koji ima odgovarajuće tehničko - tehnološke mogućnosti i poslovni interes da, putem smanjenja potrošnje električne energije, pruža takvu uslugu.

(3) Ugovor o pružanju usluga tercijarne regulacije, za dio rezerve koji ne može obezbijediti u Crnoj Gori, OPS zaključuje sa drugim OPS- om ili energetske subjektima u drugoj kontrolnoj oblasti.

Opis usluga

Član 15

(1) Po pravilu, tercijarna rezerva odgovara snazi najveće proizvodne jedinice u sistemu čiji je rad planiran u odnosnom periodu.

(2) Usluga tercijarne regulacije se sastoji od dvije komponente, i to:

1) Usluge za raspoloživost, gdje pružalac usluge, garantovanjem raspoloživosti svog proizvodnog kapaciteta za potrebe OPS, pruža uslugu rezerve tercijarne regulacije i

2) Usluge za korišćenje, koju pružalac usluge, po zahtjevu OPS, ostvaruje isporukom električne energije kroz angažovanje rezerve tercijarne regulacije u svojoj proizvodnoj jedinici, odnosno smanjenjem sopstvene potrošnje ukoliko je pružalac usluge krajnji kupac.

Obezbjeđivanje usluge

Član 16

Tercijarna regulacija se obezbjeđuje kao:

1) Obavezna usluga, kod koje su pružaoци usluga dužni da obezbjede raspoloživost, a OPS je dužan da plati ukupan ugovoreni kapacitet;

2) Fleksibilna usluga, kod koje je pružalac usluge dužan da obezbjedi raspoloživost rezerve u periodu za koji je, u propisanom roku, potvrdio mogućnost isporuke, a OPS je dužan da plati raspoloživost prihvaćenog dijela potvrđene rezerve, i/ili

3) Kratkoročna usluga, koja se odnosi na pružanje usluge isporuke/prijema energije i koristi se u periodima kada obavezne i fleksibilne usluge nijesu raspoložive ili u periodima kad je to ekonomski isplativije.

Procedura nabavke usluga tercijarne regulacije

Član 17

(1) Nabavka obaveznih i fleksibilnih usluga tercijarne regulacije od isporučioца koji nije domaći proizvođač, vrši se putem javnog tendera.

(2) OPS definiše tenderske uslove i način vrednovanja dostavljenih ponuda.

(3) Ponuda obavezno sadrži:

- 1) Period za koji se nude usluge;
- 2) Ponudeni kapacitet, (MW);
- 3) Cijenu za raspoloživost, (€/MW) i cijenu za korišćenje, (€/MWh).

(4) Nakon prihvatanja ponude, OPS i pružalac usluga zaključuju ugovor o pružanju pomoćnih usluga koji obavezno sadrži:

- 1) Periode u kojima se pružaju usluge;
- 2) Ugovorene kapacitete, (MW);
- 3) Cijenu za raspoloživost, (€/MW) i / ili cijenu za korišćenje, (€/MWh);
- 4) Ograničenja u pružanju/korišćenju usluga;
- 5) Postupanja u slučaju neadekvatne isporuke.

Potvrđivanje raspoloživosti fleksibilnih usluga

Član 18

(1) Pružalac fleksibilne usluge je dužan da do ugovorenog roka, dostavi ponudu sa obimom usluga koje je spreman da stavi na raspolaganje OPS-u u narednom periodu.

(2) OPS je dužan da do ugovorenog termina obavijesti pružaoca usluge da li prihvata ponudenu raspoloživost fleksibilnih usluga.

(3) Ukoliko odbije ponudu, OPS nema obavezu plaćanja za raspoloživost u periodima za koje ponuda nije prihvaćena.

Nabavka kratkoročnih usluga

Član 19

(1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, OPS određuje periode kada je to najbolje uraditi putem kratkoročnih usluga.

(2) Kod kratkoročnih usluga nema plaćanja za rezervisanje kapaciteta, već samo za korišćenje tj. za energiju.

(3) OPS i zainteresovani pružalac kratkoročnih usluga zaključuju okvirni sporazum o kupoprodaji električne energije.

(4) U periodima za koje procijeni da mu je takva usluga potrebna, OPS dostavlja pružaocu zahtjev za davanje ponude kratkoročne usluge, koja obavezno sadrži:

- 1) dijagram isporuke/prijema energije i
- 2) mjesto isporuke.

(5) Ponuda pružaoca kratkoročnih usluga obavezno sadrži:

- 1) Dijagram isporuke/prijema električne energije;
- 2) Cijenu energije (€/MWh) i
- 3) Mjesto isporuke.

Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve

Član 20

(1) Usluge tercijarne regulacije koje pružaju proizvođači u Crnoj Gori, u periodu do otvaranja tržišta pomoćnih i sistemskih usluga biće plaćane po regulisanim cijenama.

(2) Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$CTK = 0,2 * CK$$

gdje je:

CTK - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, (€/MW),

CK - cijena za raspoloživost sekundarne regulacije, utvrđena u skladu sa članom 11 ove metodologije, (€/MW).

Trošak obezbjeđenja tercijarne regulacije

Član 21

(1) Godišnji trošak za raspoloživost dijela tercijarne rezerve koji se obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TTRg - godišnji trošak za raspoloživost tercijarne rezerve (€);

KTRm - kapacitet tercijarne rezerve tokom mjeseca "m" za svaki mjesec u godini u kojoj počinje regulatorna godina, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od OPS za godine regulatornog perioda za koje nije planiran bilansom, (MW);

CTK - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, utvrđena u skladu sa članom 20 ove metodologije, (€/MW),

(2) Godišnji trošak za raspoloživost dijela tercijarne rezerve koji se obezbjeđuje od pružalaca van Crne Gore, alocira se na proizvođače priključene na prenosni sistem Crne Gore.

Cijena korišćenja usluge

Član 22

Za pružaoce usluga u Crnoj Gori, do nivoa rezerve tercijarne regulacije koja se obavezno obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, cijena korišćenja tercijarne regulacije utvrđuje se ugovorom koji pružalac usluga zaključuje sa OPS i ne može biti viša od dvostruke prosječne cijene uvoza električne energije ili dvostruke prosječne cijene izvoza, ukoliko je ta cijena viša od cijene uvoza, ostvarene u proteklih 12 mjeseci.

+ **Vidi:**

[čl. 1. Metodologije - 57/2013-42.](#)

Nabavka usluge od krajnjih kupaca

Član 23

(1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, OPS, u skladu sa mogućnostima, određuje periode kada je to najbolje uraditi putem smanjenja potrošnje električne energije kod zainteresovanih krajnjih kupaca.

(2) OPS će od krajnjeg kupca - potencijalnog pružaoca usluge putem smanjenja potrošnje električne energije tražiti da dostavi ponudu za pružanje usluge.

(3) Ponuda iz stava 2 ovog člana obavezno sadrži:

1) Dijagram smanjenja potrošnje, (MWh/h);

2) Cijenu, (€/MWh) i

3) Mjesto isporuke.

(4) OPS i krajnji kupac - zainteresovani pružalac usluga zaključuju okvirni sporazum o pružanju usluga putem smanjenja potrošnje električne energije.

Korišćenje tercijarne rezerve

Član 24

(1) Rezerva tercijarne regulacije aktivira se po nalogu OPS-a.

(2) Pružalac usluge dužan je da postupa po nalogu OPS-a za aktiviranje rezerve tercijarne regulacije.

Neadekvatnost isporuke

Član 25

(1) Neadekvatnom isporukom, u određenom satu, smatra se isporuka koja za više od 5 MWh/h odstupa od naloga OPS za angažovanje tercijarne regulacije.

(2) Isporučena energija po osnovu tercijarne regulacije u određenom satu se utvrđuje kao razlika ostvarene proizvodnje i proizvodnje planirane dnevnim planom rada angažovanih proizvodnih jedinica.

(3) Kada se utvrdi neadekvatnost isporuke u određenom satu, isporučilac je dužan da nadoknadi trošak koji je OPS imao za obezbjeđenje ove usluge iz drugih izvora, u skladu sa zaključenim ugovorom.

(4) Ukoliko je tokom mjeseca registrovana neadekvatnost isporuke za više od 12 sati, smatraće se da je isporuka za čitav mjesec bila neadekvatna.

(5) U slučaju neadekvatne isporuke, pružalac usluge tercijarne regulacije iz uvoza je dužan da plati OPS-u naknadu, u skladu sa zaključenim ugovorom.

Raspoloživost usluge

Član 26

(1) Ugovoreni obim usluge za period definiše se kao proizvod ukupnog broja sati u tom periodu i ugovorenog kapaciteta rezerve i iskazuje se u MWh.

(2) Raspoloživi obim usluge se definiše kao proizvod broja sati za period za koji je prijavljena raspoloživost i prijavljenog kapaciteta rezerve i iskazuje se u MWh.

(3) Koeficijent raspoloživosti se definiše kao odnos raspoloživog obima usluge i ugovorenog obima usluge

(4) Ukoliko je koeficijent raspoloživosti manji od 0,98 OPS nema obavezu plaćanja nadoknade za raspoloživost.

(5) Odredbe ovog člana se primjenjuju na isporuke usluge iz domaćih izvora.

Obračun i fakturisanje

Član 27

(1) Obračun za pruženu uslugu vrši se na osnovu izvještaja o ostvarenim uslugama, usaglašenog između OPS-a i pružaoca.

(2) Obračun i fakturisanje se vrši na mjesečnom nivou.

3. Isporuka reaktivne električne energije

Prekomjerno preuzeta reaktivna energija

Član 28

(1) Prekomjerno preuzeta reaktivna električna energija predstavlja razliku između stvarno preuzete, tj. izmjerene reaktivne energije i reaktivne energije koja odgovara faktoru snage $\cos \phi = 0,95$, odnosno prekomjerno preuzeta reaktivna energija se utvrđuje kao razlika između stvarno preuzete reaktivne energije i količine koja se utvrđuje kao 33% preuzete (izmjerene) aktivne električne energije, za isti period.

(2) Kupci koji prekomjerno preuzimaju reaktivnu energiju, istu plaćaju po tarifnim stavovima koji iznose 20% od tarifnih stavova za aktivnu energiju, dok kupci koji energiju preuzimaju sa faktorom snage $\cos \phi \geq 0,95$ ne plaćaju reaktivnu energiju.

(3) Krajnji kupac koji, po nalogu OPS ili ODS, isključuje svoje uređaje za kompenzaciju reaktivne energije, ne plaća prekomjerno preuzetu reaktivnu energiju za period u kojem su uređaji za kompenzaciju bili isključeni.

(4) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije za sve godine regulatornog perioda, planira se na osnovu ostvarenog u godini koja prethodi godini početka regulatornog perioda.

(5) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije pripada proizvođačima priključenim na prenosni sistem i OPS, respektivno, srazmjerno učešću elektrana i prenosnog sistema u generisanju ukupne reaktivne energije predate distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem.

(6) Podatke o učešću u proizvodnji ukupne reaktivne energije koja je u prethodnoj godini predata distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem, objavljuje OPS na osnovu relevantnih mjerenja.

(7) Prihod OPS od reaktivne energije, Agencija tretira kao vanredni prihod, pri odobravanju regulatorno dozvoljenog prihoda CGES.

Alokacija troškova

Član 29

(1) Troškovi za obezbjeđivanje pomoćnih i sistemskih usluga nadoknađuju se na sljedeći način:

1) troškovi naknada za raspoloživost rezerve sekundarne regulacije, utvrđeni u skladu sa članom 12 ove metodologije, kao i troškovi naknade za raspoloživost dijela rezerve tercijarne regulacije koji se obavezno obezbjeđuje iz domaćih izvora, utvrđeni u skladu sa članom 21 stav 1 ove metodologije, nadoknađuju se kroz tarifu za korišćenje prenosnog sistema koju plaćaju svi korisnici prenosnog sistema,

2) troškovi naknade za raspoloživost dijela rezerve tercijarne regulacije koji se nabavlja iz uvoza, u skladu sa članom 21 stav 2 ove metodologije, plaćaju proizvođači električne energije u Crnoj Gori koji su priključeni na prenosni sistem i nadoknađuju ih OPS u odgovarajućim mjesečnim iznosima.

3) troškove korišćenja tercijarne regulacije, nastale u skladu sa članom 15 stav 2 tačka 2 ove

metodologije, plaćaju korisnici prenosnog sistema koji su pruzrokovali debalans, u skladu sa balansnim mehanizmom.

(2) Troškovi OPS za nabavku usluga iz stava 1 tačka 1 ovog člana čine sastavni dio troškova OPS koji se ne mogu kontrolisati, u skladu sa Metodologijom za OPS, - troškovi za obezbjeđenje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja.

(3) Po osnovu obezbjeđenja pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja, OPS ne može sticati dobit niti trpjeti gubitak.

4. Usluge balansiranja

Balansiranje

Član 30

Princip i osnovni pojmovi balansiranja, kao i balansni mehanizam utvrđeni su Tržišnim pravilima.

Osnovna cijena odstupanja

Član 31

(1) Osnovna cijena odstupanja ("Cp") je cijena po kojoj je nosilac balansne odgovornosti, odnosno balansno odgovorni subjekat dužan da plaća balansnu energiju za pokrivanje pozitivnih odstupanja unutar zone tolerancije.

(2) Osnovna cijena odstupanja odražava stvarne troškove OPS-a u procesu balansiranja sistema.

(3) Osnovna cijena odstupanja u obračunskom intervalu određuje se kao prosječna cijena korišćenja tercijarne rezerve (u tom intervalu) i računa se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

Cp - osnovna cijena odstupanja u obračunskom intervalu, (€ / MWh)

TBV - trošak korišćenja tercijarne rezerve tokom obračunskog intervala, (€)

EO - energija odstupanja kontrolne oblasti od plana koji ne obuhvata regulacionu energiju u obračunskom intervalu, (MWh).

(4) Ukoliko u nekom obračunskom intervalu nije bilo korišćenja tercijarne rezerve, za osnovnu cijenu odstupanja u tom intervalu uzeće se cijena korišćenja tercijarne rezerve utvrđena ugovorom u skladu sa članom 22 ove metodologije.

(5) Cijena (Cneg) po kojoj se vrši obračun negativnih odstupanja utvrđuje se primjenom sljedeće formule:

$$C_{neg} = k * C_p$$

gdje je

Cp - posljednja utvrđena cijena pozitivnog odstupanja prije početka perioda u kojem je odstupanje bilo negativno,

k = 0,3.

+ **Vidi:**

čl. 2. Metodologije - 57/2013-42.

IV. NEPREDVIĐENE OKOLNOSTI

Član 32

(1) U slučaju nastanka neočekivanih i nepredviđenih okolnosti koje zahtjevaju hitnu akciju, OPS može privremeno da odstupa od ove metodologije.

(2) OPS je dužan da bez odlaganja obavijesti pružaoce pomoćnih i sistemskih usluga, Operatora tržišta i Agenciju o nastanku okolnosti iz stav 1 ovog člana.

(3) Nakon prestanka okolnosti iz stava 1 ovog člana, OPS je dužan da sve subjekte, iz stava 2 ovog člana, detaljno informiše o uzrocima nastanka, trajanju i eventualnim posljedicama nastalih okolnosti.

V. POSTUPAK ODOBRAVANJA ILI UTVRĐIVANJA CIJENA ZA POMOĆNE I SISTEMSKE USLUGE I USLUGE BALANSIRANJA

Podnošenje zahtjeva

Član 33

(1) Zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja OPS podnosi u pisanoj formi, sa dokumentacijom u dva primjerka, ovjerenom i potpisanom od strane OPS.

(2) Sva dokumenta dostavljaju se u elektronskoj i štampanoj formi. Ukoliko se dokumenta dostavljaju elektronskim putem originale dokumenata treba dostaviti u roku od tri dana.

Sadržaj zahtjeva

Član 34

(1) Uz zahtjev iz člana 33 ove metodologije, podnosi se sljedeća dokumentacija:

1) godišnji plan potreba usluga,

2) godišnji plan troškova za nabavku usluga,

3) stvarni podaci o fizičkim pokazateljima za prethodni regulatorni period i verifikovani planski podaci za sljedeći regulatorni period, koji su potrebni za izračunavanje cijena i određivanje opravdanosti zahtjeva, u skladu sa ovom metodologijom,

4) detaljan obračun cijena u skladu sa ovom metodologijom,

5) ugovori, preliminarni ugovori, okvirni ugovori i drugi dokumenti u vezi sa nabavkom pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja, koji obezbijavaju dokaz o redovnom, sigurnom i kvalitetnom pružanju usluga, koje obezbijuje OPS ili OT.

(2) Imalac licence uz zahtjev može dostaviti i druge podatke koji su od značaja za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena.

(3) Imalac licence je dužan da dostavi i druge podatke na zahtjev Agencije, koji mogu biti potrebni za donošenje odluke.

(4) U svim slučajevima odobravanja cijena Agencija ima pravo, sve do donošenja konačne odluke, da od OPS zahtjeva dostavljanje ažurirane dokumentacije koja se dostavlja uz zahtjev.

(5) Ukoliko energetski subjekat ne dostavi dokumentaciju propisanu ovim članom, Agencija će sama, poštujući načelo opreznosti, procijeniti pojedine troškove i na osnovu toga donijeti odluku.

Razmatranje zahtjeva

Član 35

(1) Agencija na svojoj internet stranici objavljuje zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja, sa podnesenom dokumentacijom.

(2) Ukoliko je zahtjev nepotpun i nejasan, Agencija će u roku do 14 dana od dana prijema zahtjeva zatražiti od podnosioca zahtjeva da nedostatke otkloni i obavještenje o tome objaviti na internet stranici.

(3) Podnositelj zahtjeva je dužan da nedostatke u zahtjevu otkloni u roku od 10 dana od dana prijema obavještenja iz stava 2 ovog člana.

(4) Ukoliko podnositelj zahtjeva ne otkloni nedostatke u roku iz stava 3 ovog člana, Agencija će odbaciti zahtjev i akt o odbacivanju zahtjeva objaviti na internet stranici.

Utvrđivanje cijena u slučaju odbacivanja zahtjeva

Član 36

(1) Ukoliko zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja bude odbačen u skladu sa članom 35 stav 4 ove metodologije, Agencija će na osnovu dokumentacije koju je OPS dužan da dostavi u roku koji odredi Agencija, utvrditi cijene za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja.

(2) Ukoliko imalac licence ne dostavi traženu dokumentaciju, Agencija će odluku donijeti na osnovu raspoložive dokumentacije.

Objavljivanje izvještaja

Član 37

(1) Izvještaj o analizi dokumentacije sa predlogom cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja (u daljem tekstu: Izvještaj po zahtjevu) Agencija objavljuje na internet stranici.

(2) Mišljenja i primjedbe na izvještaj iz stava 1 ovog člana, zainteresovana lica mogu dostaviti Agenciji u roku od sedam dana od dana njegovog objavljivanja.

Razmatranje izvještaja

Član 38

(1) Izvještaj po zahtjevu, sa predlogom stavova po mišljenjima i primjedbama, iz člana 37 stav 1 ove metodologije, Odbor Agencije razmatra na sjednici koja je otvorena za podnosioca zahtjeva, druge energetske subjekte i ovlašćene predstavnike udruženja kupaca.

(2) Poziv za sjednicu Odbora Agencije dostavlja se podnosiocu zahtjeva najkasnije pet dana prije dana održavanja sjednice.

(3) Obavještenje o održavanju sjednice objavljuje se na internet stranici Agencije.

Donošenje odluke

Član 39

(1) Na osnovu izvještaja i činjenica iznijetih na sjednici, iz člana 38 stav 1 ove metodologije, Odbor Agencije donosi odluku o odobravanju ili utvrđivanju cijena za pomoćne i systemske usluge i usluge balansiranja i dostavlja je podnosiocu zahtjeva najkasnije u roku od pet dana od dana njenog donošenja.

(2) Odluka iz stava 1 ovog člana dostavlja se u istom roku i licenciranim snabdjevačima.

Objavljivanje odluke

Član 40

Odluka iz člana 39 ove metodologije objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i na internet stranici Agencije.

VI. PRELAZNA I ZAVRŠNA ODREDBA

Prvi regulatorni period

Član 41

(1) Prvi regulatorni period, u skladu sa ovom metodologijom, počinje 01. avgusta 2012. godine.

(2) Zahtjev za odobravanje cijena za pružanje pomoćnih i systemskih usluga i usluga balansiranja za prvi regulatorni period, OPS je dužan da podnese najkasnije do 30. marta 2012. godine.

Stupanje na snagu

Član 42

Ova metodologija stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

OSNOVNI TEKST

Na osnovu člana 38 stav 1 tačka 1 alineja 3 Zakona o energetici ("Službeni list" CG, broj 28/10) i člana 18 stav 1 tačka 1 Statuta Regulatorne agencije za energetiku ("Službeni list CG", broj 07/11), Odbor Agencije je, na sjednici od 12. marta 2012. godine, utvrdio

Metodologiju za utvrđivanje cijena i uslova za pružanje pomoćnih i systemskih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije

Metodologija je objavljena u "Službenom listu CG", br. 16/2012 od 19.3.2012. godine.

I. OPŠTE ODREDBE

Predmet

Član 1

(1) Ovom metodologijom se propisuje način utvrđivanja cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja (u daljem tekstu: usluge, ako to kontekst i svrha drugačije ne nalažu).

(2) Usluge iz stava 1 ovog člana su propisane Zakonom o energetici (u daljem tekstu: Zakon), a bliže definisane:

1) u tehničko - tehnološkom i eksploatacionom značenju, Pravilima za funkcionisanje prenosnog sistema električne energije (u daljem tekstu: Pravila za funkcionisanje), i

2) u dijelu koji se odnosi na komercijalne ugovore koji se zaključuju u vezi sa ovim uslugama, pravilima kojima se reguliše način organizovanja i funkcionisanja tržišta električne energije (u daljem tekstu: Tržišna pravila).

(3) Obezbeđivanje usluga iz stava 1 ovog člana vrši se u okviru prenosa električne energije kao djelatnosti od javnog interesa, i to kao javna usluga radi obezbjeđenja redovnog, sigurnog, pouzdanog i kvalitetnog snabdijevanja električnom energijom po prihvatljivim cijenama.

(4) Za obezbjeđenje usluga iz stava 1 ovog člana, odgovoran je Operator prenosnog sistema (u daljem tekstu: OPS).

Svrha

Član 2

Svrha ove metodologije je da:

- 1) propiše uslove za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja,
- 2) utvrdi za koje usluge se pružaocu plaća naknada, kao i koje usluge pružalac pruža bez naknade,
- 3) propiše način utvrđivanja cijena za nabavku usluga koje se plaćaju, i
- 4) definiše:
  - pružaoce usluga i
  - način izračunavanja cijena.

Principi

Član 3

Ova metodologija se zasniva na principima:

- 1) Usklađivanja interesa pružalaca i korisnika usluga;
- 2) Određivanja cijena na transparentan i nepristrasan način, zasnovan na objektivnim kriterijumima i
- 3) Obezbeđivanja uslova za razvoj trgovine i konkurencije.

Značenje izraza

Član 4

(1) Pojedini izrazi upotrijebljeni u ovoj metodologiji imaju isto značenje kao u Zakonu o energetici, Pravilima za funkcionisanje i Metodologiji za utvrđivanje regulatornog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije (u daljem tekstu: Metodologija za OPS).

(2) Ostali ključni izrazi upotrijebljeni u ovoj metodologiji imaju sljedeće značenje:

1) **Ugovor o pružanju pomoćnih usluga** je ugovor koji OPS zaključuje sa pružaocem pomoćnih usluga, kojim se definišu vrste i količine usluga koje će OPS angažovati, u skladu sa definisanim kriterijumima;

2) **ENTSO-E** je Udruženja evropskih operatera prenosnih sistema električne energije;

3) **Pružalac pomoćnih usluga** je energetska subjekat ili krajnji kupac električne energije, koji posjeduje tehničke mogućnosti pružanja pomoćnih usluga, u skladu sa uslovima propisanim Pravilima za funkcionisanje;

4) **Prekomjerno preuzeta reaktivna energija** predstavlja razliku između stvarno preuzete reaktivne energije i reaktivne energije koja odgovara faktoru snage $\cos\phi=0,95$;

5) **Cijena za raspoloživost** je cijena zakupa kapaciteta (proizvodne jedinice) potrebnog za pružanje pomoćne usluge, (€/MW), i

6) **Cijena za korišćenje** je cijena za naknadu isporučenih usluga, (€/MWh).

Pružaoци usluga

Član 5

(1) Pružaoци usluga, u Crnoj Gori, su svi proizvođači, kao i kvalifikovani kupci koji imaju odgovarajuće tehničko-tehnološke mogućnosti i poslovni interes za pružanje takvih usluga.

(2) Pružaoци usluga dužni su da na zahtjev OPS, bez odlaganja pruže pomoćne usluge.

(3) Kriterijumi, način obezbjeđivanja usluga i tehnički uslovi isporuke usluga, uređeni su Pravilima za funkcionisanje.

(4) OPS i pružalac usluga su dužni da zaključe ugovor o pružanju usluga, kojim se utvrđuju međusobna prava, obaveze, kao i uslovi i rokovi vezani za realizaciju ugovora.

(5) Ugovor iz stava 4 ovog člana obavezno sadrži vrstu usluge, podatke o objektu iz kojeg se pruža pomoćna usluga, osnovne tehničke parametre, cijenu i period na koji se ugovor zaključuje.

Vrste usluga

Član 6

(1) Pomoćne i sistemske usluge obuhvataju:

1) Primarnu regulaciju;

2) Sekundarnu regulaciju;

3) Tercijarnu regulaciju;

4) Regulaciju napona - reaktivne snage;

5) Isporuku reaktivne električne energije i

6) Sposobnost ponovnog pokretanja elektroenergetskog sistema iz beznaponskog stanja (Black start), odnosno mogućnost ostrvskog rada dijela sistema.

- (2) Usluga balansiranja podrazumjeva mogućnost promjene proizvodnje ili potrošnje u cilju:
- 1) održavanja balansa između proizvodnje i potrošnje električne energije u realnom vremenu,
  - 2) rješavanja problema zagušenja u prenosnom sistemu i
  - 3) održavanja potrebnog nivoa rezervi za regulaciju sistema.

Plan nabavke usluga

Član 7

(1) OPS, kao subjekat odgovoran za obezbjeđenje usluga, dužan je da utvrdi godišnji plan potreba usluga i godišnji plan troškova za nabavku usluga.

(2) Planove iz stava 1 ovog člana, OPS utvrđuje za svaku godinu regulatornog perioda.

(3) Plan potreba usluga iz stava 1 ovog člana, je sastavni dio energetske bilansa Crne Gore za godinu u kojoj počinje regulatorna godina, za sve godine regulatornog perioda.

(4) Ukoliko nije utvrđen energetske bilans za sve godine regulatornog perioda, OPS vrši procjenu potreba za preostale godine tog perioda.

(5) Nabavku usluga za čije pružanje se plaća naknada, OPS je dužan da sprovede u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama.

(6) Pružaoci pomoćnih i sistemskih usluga iz Crne Gore, su dužni da daju ponude u postupku koji sprovodi OPS, i to do nivoa rezervi koje se obavezno obezbjeđuju iz izvora u Crnoj Gori, utvrđenih energetske bilansom Crne Gore ili relevantnim dokumentom OPS-a.

(7) Do otvaranja tržišta pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja u Crnoj Gori, cijene pružanja ovih usluga biće regulisane.

II. USLUGE KOJE SE PRUŽAJU BEZ NAKNADE

Član 8

Pružaoци usluge su dužni da bez naknade pružaju usluge:

- 1) primarne regulacije,
- 2) regulacije napona i
- 3) ponovnog pokretanja sistema nakon poremećaja (Black start), uz poštovanje obaveza koje su propisane Pravilima za funkcionisanje.

III. USLUGE ZA KOJE SE NAKNADA PLAĆA

Član 9

Pružaoци usluga uz naknadu pružaju usluge:

- 1) sekundarne regulacije,
- 2) tercijarne regulacije,
- 3) isporuku reaktivne energije, i
- 4) usluge balansiranja, uz poštovanje obaveza koje su propisane Pravilima za funkcionisanje i Tržišnim pravilima.

1. Sekundarna regulacija

Pružaoци usluga

Član 10

(1) Proizvođači električne energije u Crnoj Gori dužni su da pružaju uslugu sekundarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje

i ovom metodologijom.

(2) Pružaoцима sekundarne regulacije u Crnoj Gori naknada se plaća samo na ime raspoloživosti kapaciteta.

(3) U periodima kada proizvođači - pružaoци usluga iz Crne Gore nijesu u mogućnosti da pruže uslugu sekundarne regulacije, OPS je dužan da od operatora prenosnog sistema ili proizvođača iz susjedne kontrolne oblasti, ili na tržištu pomoćnih i sistemskih usluga, obezbijedi sekundarnu regulaciju u skladu sa Pravilima za funkcionisanje.

Cijena raspoloživosti kapaciteta

Član 11

Cijena rezerve sekundarne regulacije je ista za sve generatore u Crnoj Gori i izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TP - trošak proizvodnje električne energije iz domaćih izvora, na osnovu kojeg su utvrđene tarife koje su primjenjivane u 2010. godini,

TG - trošak goriva za proizvodnju električne energije iz domaćih izvora, na osnovu kojeg su utvrđene tarife koje su primjenjivane u 2010. godini,

k_u - faktor usklađivanja, koji je jednak polovini ostvarene godišnje stope rasta potrošačkih cijena (IPC) u Crnoj Gori za 2011. godinu, odnosno polovini aritmetičkog prosjeka projektovanih stopa rasta potrošačkih cijena u Crnoj Gori za sve kalendarske godine u kojima počinju regulatorne godine, i koje se objavljuju u dokumentu smjernice ekonomske politike za godinu u kojoj počinje regulatorni period. Za prvi regulatorni period IPC se utvrđuje na osnovu Smjernica ekonomske politike za 2012. godinu.

R - nominalna snaga svih elektrana priključenih na prenosni sistem, (MW),

12 - broj mjeseci u godini.

Trošak obezbjeđenja sekundarne regulacije

Član 12

(1) Planirani godišnji trošak za nabavku usluga sekundarne regulacije, izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TSRg - planirani godišnji trošak za sekundarnu regulaciju, (€/god),

KSRm - kapacitet sekundarne regulacije tokom mjeseca "m", za svaki mjesec u godini u kojoj počinje regulatorna godina, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od strane OPS za godine regulatornog perioda za koje nije planiran energetske bilansom, definisan u stavu 2 ovog člana, (MW),

CK - cijena za raspoloživost kapaciteta, utvrđena u skladu sa članom 11 ove metodologije, (€/MW),

FKm - faktor kvaliteta, definisan u stavu 4 ovog člana.

(2) Kapacitet sekundarne regulacije generatora (KSRm) je dio rezerve sekundarne regulacije između radne tačke utvrđene voznim redom i maksimalne vrijednosti opsega za generator "g" tokom mjeseca "m".

(3) Za potrebe utvrđivanja troškova, kapacitet rezerve planira OPS a utvrđuje se ugovorom o pružanju pomoćnih usluga kojeg OPS zaključuje sa pružaocem usluga.

(4) Kvalitet sekundarne regulacije se mjeri faktorom kvaliteta (FKm) koji, za definisani period rada, predstavlja odnos broja sati u kojima je regulacija bila prihvatljivog kvaliteta i ukupnog broja sati u tom periodu.

(5) OPS je dužan da stalno prati kvalitet sekundarne regulacije.

(6) Smatra se da je regulacija prihvatljivog kvaliteta ukoliko kumulativ greške kontrolne oblasti, u satu kada je angažovana sekundarna regulacija, ne prelazi $\pm 3\text{MWh/h}$.

(7) Ukoliko je vrijednost faktora kvaliteta (FKm) manja od 0,93, OPS ne plaća naknadu za kapacitet sekundarne regulacije za odnosni mjesec.

Obračun i fakturisanje

Član 13

(1) Obračun i fakturisanje za izvršene usluge se vrši na mjesečnom nivou.

(2) Pružaoci usluga ispostavljaju OPS-u fakturu za izvršenu uslugu na osnovu izvještaja o poravnanju koji je usaglašen sa OPS-om.

2. Tercijarna regulacija

Pružaoци usluga

Član 14

(1) Proizvođači električne energije u Crnoj Gori dužni su da pružaju uslugu tercijarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje i ovom metodologijom.

(2) OPS može zaključiti ugovor za pružanje usluge tercijarne regulacije sa kvalifikovanim kupcem koji ima odgovarajuće tehničko - tehnološke mogućnosti i poslovni interes da, putem smanjenja potrošnje električne energije, pruža takvu uslugu.

(3) Ugovor o pružanju usluga tercijarne regulacije, za dio rezerve koji ne može obezbijediti u Crnoj Gori, OPS zaključuje sa drugim OPS- om ili energetske subjektima u drugoj kontrolnoj oblasti.

Opis usluga

Član 15

(1) Po pravilu, tercijarna rezerva odgovara snazi najveće proizvodne jedinice u sistemu čiji je rad planiran u odnosnom periodu.

(2) Usluga tercijarne regulacije se sastoji od dvije komponente, i to:

1) Usluge za raspoloživost, gdje pružalac usluge, garantovanjem raspoloživosti svog proizvodnog kapaciteta za potrebe OPS, pruža uslugu rezerve tercijarne regulacije i

2) Usluge za korišćenje, koju pružalac usluge, po zahtjevu OPS, ostvaruje isporukom električne energije kroz angažovanje rezerve tercijarne regulacije u svojoj proizvodnoj jedinici, odnosno smanjenjem sopstvene potrošnje ukoliko je pružalac usluge krajnji kupac.

Obezbjeđivanje usluge

Član 16

Tercijarna regulacija se obezbjeđuje kao:

1) Obavezna usluga, kod koje su pružaoci usluga dužni da obezbjede raspoloživost, a OPS je dužan da plati ukupan ugovoreni kapacitet;

2) Fleksibilna usluga, kod koje je pružalac usluge dužan da obezbjedi raspoloživost rezerve u periodu za koji je, u propisanom roku, potvrdio mogućnost isporuke, a OPS je dužan da plati raspoloživost prihvaćenog dijela potvrđene rezerve, i/ili

3) Kratkoročna usluga, koja se odnosi na pružanje usluge isporuke/prijema energije i koristi se u periodima kada obavezne i fleksibilne usluge nijesu raspoložive ili u periodima kad je to ekonomski isplativije.

Procedura nabavke usluga tercijarne regulacije

Član 17

(1) Nabavka obaveznih i fleksibilnih usluga tercijarne regulacije od isporučioaca koji nije domaći proizvođač, vrši se putem javnog tendera.

(2) OPS definiše tenderske uslove i način vrednovanja dostavljenih ponuda.

(3) Ponuda obavezno sadrži:

1) Period za koji se nude usluge;

2) Ponuđeni kapacitet, (MW);

3) Cijenu za raspoloživost, (€/MW) i cijenu za korišćenje, (€/MWh).

(4) Nakon prihvatanja ponude, OPS i pružalac usluga zaključuju ugovor o pružanju pomoćnih usluga koji obavezno sadrži:

1) Periode u kojima se pružaju usluge;

2) Ugovorene kapacitete, (MW);

3) Cijenu za raspoloživost, (€/MW) i / ili cijenu za korišćenje, (€/MWh);

4) Ograničenja u pružanju/korišćenju usluga;

5) Postupanja u slučaju neadekvatne isporuke.

Potvrđivanje raspoloživosti fleksibilnih usluga

Član 18

(1) Pružalac fleksibilne usluge je dužan da do ugovorenog roka, dostavi ponudu sa obimom usluga koje je spreman da stavi na raspolaganje OPS-u u narednom periodu.

(2) OPS je dužan da do ugovorenog termina obavijesti pružaoca usluge da li prihvata ponuđenu raspoloživost fleksibilnih usluga.

(3) Ukoliko odbije ponudu, OPS nema obavezu plaćanja za raspoloživost u periodima za koje ponuda nije prihvaćena.

Nabavka kratkoročnih usluga

Član 19

(1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, OPS određuje periode kada je to najbolje uraditi putem kratkoročnih usluga.

(2) Kod kratkoročnih usluga nema plaćanja za rezervisanje kapaciteta, već samo za korišćenje tj. za energiju.

(3) OPS i zainteresovani pružalac kratkoročnih usluga zaključuju okvirni sporazum o kupoprodaji električne energije.

(4) U periodima za koje procijeni da mu je takva usluga potrebna, OPS dostavlja pružaocu zahtjev za davanje ponude kratkoročne usluge, koja obavezno sadrži:

1) dijagram isporuke/prijema energije i

2) mjesto isporuke.

(5) Ponuda pružaoca kratkoročnih usluga obavezno sadrži:

1) Dijagram isporuke/prijema električne energije;

2) Cijenu energije (€/MWh) i

3) Mjesto isporuke.

Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve

Član 20

(1) Usluge tercijarne regulacije koje pružaju proizvođači u Crnoj Gori, u periodu do otvaranja tržišta pomoćnih i sistemskih usluga biće plaćane po regulisanim cijenama.

(2) Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$CTK = 0,2 * CK$$

gdje je:

CTK - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, (€/MW),

CK - cijena za raspoloživost sekundarne regulacije, utvrđena u skladu sa članom 11 ove metodologije, (€/MW).

Trošak obezbjeđenja tercijarne regulacije

Član 21

(1) Godišnji trošak za raspoloživost dijela tercijarne rezerve koji se obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, izračunava se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

TTRg - godišnji trošak za raspoloživost tercijarne rezerve (€);

KTRm - kapacitet tercijarne rezerve tokom mjeseca "m" za svaki mjesec u godini u kojoj počinje regulatorna godina, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od OPS za godine regulatornog perioda za koje nije planiran bilansom, (MW);

CTK - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, utvrđena u skladu sa članom 20 ove metodologije, (€/MW),

(2) Godišnji trošak za raspoloživost dijela tercijarne rezerve koji se obezbjeđuje od pružalaca van Crne Gore, alocira se na proizvođače priključene na prenosni sistem Crne Gore.

Cijena korišćenja usluge

Član 22

(1) Za pružaoce usluga u Crnoj Gori, do nivoa rezerve tercijarne regulacije koja se obavezno obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, cijena korišćenja tercijarne regulacije utvrđuje se ugovorom koji pružalac usluga zaključuje sa OPS i ne može biti viša od dvostruke prosječne cijene električne energije iz uvoza, za odnosni mjesec, shodno ugovorima koje je energetske subjekat koji nabavlja energiju za snabdijevanje tarifnih kupaca zaključio za nabavku nedostajućih količina prema energetske bilansu.

(2) Ukoliko za konkretni mjesec nema zaključenih ugovora o uvozu, cijena korišćenja tercijarne rezerve će se utvrditi kao prosječna cijena uvoza električne energije na godišnjem nivou za prethodnu godinu.

Nabavka usluge od krajnjih kupaca

Član 23

(1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, OPS, u skladu sa mogućnostima, određuje periode kada je to najbolje uraditi putem smanjenja potrošnje električne energije kod zainteresovanih krajnjih kupaca.

(2) OPS će od krajnjeg kupca - potencijalnog pružaoce usluge putem smanjenja potrošnje električne energije tražiti da dostavi ponudu za pružanje usluge.

(3) Ponuda iz stava 2 ovog člana obavezno sadrži:

1) Dijagram smanjenja potrošnje, (MWh/h);

2) Cijenu, (€/MWh) i

3) Mjesto isporuke.

(4) OPS i krajnji kupac - zainteresovani pružalac usluga zaključuju okvirni sporazum o pružanju usluga putem smanjenja potrošnje električne energije.

Korišćenje tercijarne rezerve

Član 24

(1) Rezerva tercijarne regulacije aktivira se po nalogu OPS-a.

(2) Pružalac usluge dužan je da postupa po nalogu OPS-a za aktiviranje rezerve tercijarne regulacije.

Neadekvatnost isporuke

Član 25

(1) Neadekvatnom isporukom, u određenom satu, smatra se isporuka koja za više od 5 MWh/h odstupa od naloga OPS za angažovanje tercijarne regulacije.

(2) Isporučena energija po osnovu tercijarne regulacije u određenom satu se utvrđuje kao razlika ostvarene proizvodnje i proizvodnje planirane dnevnim planom rada angažovanih proizvodnih jedinica.

(3) Kada se utvrdi neadekvatnost isporuke u određenom satu, isporučilac je dužan da nadoknadi trošak koji je OPS imao za obezbjeđenje ove usluge iz drugih izvora, u skladu sa zaključenim ugovorom.

(4) Ukoliko je tokom mjeseca registrovana neadekvatnost isporuke za više od 12 sati, smatraće se da je isporuka za čitav mjesec bila neadekvatna.

(5) U slučaju neadekvatne isporuke, pružalac usluge tercijarne regulacije iz uvoza je dužan da plati OPS-u naknadu, u skladu sa zaključenim ugovorom.

Raspoloživost usluge

Član 26

(1) Ugovoreni obim usluge za period definiše se kao proizvod ukupnog broja sati u tom periodu i ugovorenog kapaciteta rezerve i iskazuje se u MWh.

(2) Raspoloživi obim usluge se definiše kao proizvod broja sati za period za koji je prijavljena raspoloživost i prijavljenog kapaciteta rezerve i iskazuje se u MWh.

(3) Koeficijent raspoloživosti se definiše kao odnos raspoloživog obima usluge i ugovorenog obima usluge

(4) Ukoliko je koeficijent raspoloživosti manji od 0,98 OPS nema obavezu plaćanja nadoknade za raspoloživost.

(5) Odredbe ovog člana se primjenjuju na isporuke usluge iz domaćih izvora.

Obračun i fakturisanje

Član 27

(1) Obračun za pruženu uslugu vrši se na osnovu izvještaja o ostvarenim uslugama, usaglašenog između OPS-a i pružaoca.

(2) Obračun i fakturisanje se vrši na mjesečnom nivou.

3. Isporuka reaktivne električne energije

Prekomjerno preuzeta reaktivna energija

Član 28

(1) Prekomjerno preuzeta reaktivna električna energija predstavlja razliku između stvarno preuzete, tj.

izmjerene reaktivne energije i reaktivne energije koja odgovara faktoru snage $\cos \phi = 0,95$, odnosno prekomjerno preuzeta reaktivna energija se utvrđuje kao razlika između stvarno preuzete reaktivne energije i količine koja se utvrđuje kao 33% preuzete (izmjerene) aktivne električne energije, za isti period.

(2) Kupci koji prekomjerno preuzimaju reaktivnu energiju, istu plaćaju po tarifnim stavovima koji iznose 20% od tarifnih stavova za aktivnu energiju, dok kupci koji energiju preuzimaju sa faktorom snage $\cos \phi > 0,95$ ne plaćaju reaktivnu energiju.

(3) Krajnji kupac koji, po nalogu OPS ili ODS, isključuje svoje uređaje za kompenzaciju reaktivne energije, ne plaća prekomjerno preuzetu reaktivnu energiju za period u kojem su uređaji za kompenzaciju bili isključeni.

(4) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije za sve godine regulatornog perioda, planira se na osnovu ostvarenog u godini koja prethodi godini početka regulatornog perioda.

(5) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije pripada proizvođačima priključenim na prenosni sistem i OPS, respektivno, srazmjerno učešću elektrana i prenosnog sistema u generisanju ukupne reaktivne energije predate distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem.

(6) Podatke o učešću u proizvodnji ukupne reaktivne energije koja je u prethodnoj godini predata distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem, objavljuje OPS na osnovu relevantnih mjerenja.

(7) Prihod OPS od reaktivne energije, Agencija tretira kao vanredni prihod, pri odobravanju regulatorno dozvoljenog prihoda CGES.

Alokacija troškova

Član 29

(1) Troškovi za obezbjeđivanje pomoćnih i sistemskih usluga nadoknađuju se na sljedeći način:

1) troškovi naknada za raspoloživost rezerve sekundarne regulacije, utvrđeni u skladu sa članom 12 ove metodologije, kao i troškovi naknade za raspoloživost dijela rezerve tercijarne regulacije koji se obavezno obezbjeđuje iz domaćih izvora, utvrđeni u skladu sa članom 21 stav 1 ove metodologije, nadoknađuju se kroz tarifu za korišćenje prenosnog sistema koju plaćaju svi korisnici prenosnog sistema,

2) troškovi naknade za raspoloživost dijela rezerve tercijarne regulacije koji se nabavlja iz uvoza, u skladu sa članom 21 stav 2 ove metodologije, plaćaju proizvođači električne energije u Crnoj Gori koji su priključeni na prenosni sistem i nadoknađuju ih OPS u odgovarajućim mjesečnim iznosima.

3) troškove korišćenja tercijarne regulacije, nastale u skladu sa članom 15 stav 2 tačka 2 ove metodologije, plaćaju korisnici prenosnog sistema koji su pruzrokovali debalans, u skladu sa balansnim mehanizmom.

(2) Troškovi OPS za nabavku usluga iz stava 1 tačka 1 ovog člana čine sastavni dio troškova OPS koji se ne mogu kontrolisati, u skladu sa Metodologijom za OPS, - troškovi za obezbjeđenje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja.

(3) Po osnovu obezbjeđenja pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja, OPS ne može sticati dobit niti trpjeti gubitak.

4. Usluge balansiranja

Balansiranje

Član 30

Princip i osnovni pojmovi balansiranja, kao i balansni mehanizam utvrđeni su Tržišnim pravilima.

Osnovna cijena odstupanja

Član 31

(1) Osnovna cijena odstupanja ("Cp") je cijena po kojoj je nosilac balansne odgovornosti, odnosno balansno odgovorni subjekat dužan da plaća balansnu energiju za pokrivanje pozitivnih odstupanja unutar zone tolerancije.

(2) Osnovna cijena odstupanja odražava stvarne troškove OPS-a u procesu balansiranja sistema.

(3) Osnovna cijena odstupanja u obračunskom intervalu određuje se kao prosječna cijena korišćenja tercijarne rezerve (u tom intervalu) i računa se primjenom sljedeće formule:

gdje je:

Cp - osnovna cijena odstupanja u obračunskom intervalu, (€/ MWh)

TBV - trošak korišćenja tercijarne rezerve tokom obračunskog intervala, (€)

EO - energija odstupanja kontrolne oblasti od plana koji ne obuhvata regulacionu energiju u obračunskom intervalu, (MWh).

(4) Cijena (Cneg) po kojoj se vrši obračun negativnih odstupanja utvrđuje se primjenom sljedeće formule:

$$C_{neg} = k * Cp$$

gdje je

Cp - posljednja utvrđena cijena pozitivnog odstupanja prije početka perioda u kojem je odstupanje bilo negativno,

k = 0,3.

IV. NEPREDVIĐENE OKOLNOSTI

Član 32

(1) U slučaju nastanka neočekivanih i nepredviđenih okolnosti koje zahtjevaju hitnu akciju, OPS može privremeno da odstupa od ove metodologije.

(2) OPS je dužan da bez odlaganja obavijesti pružaoce pomoćnih i sistemskih usluga, Operatora tržišta i Agenciju o nastanku okolnosti iz stav 1 ovog člana.

(3) Nakon prestanka okolnosti iz stava 1 ovog člana, OPS je dužan da sve subjekte, iz stava 2 ovog člana, detaljno informiše o uzrocima nastanka, trajanju i eventualnim posljedicama nastalih okolnosti.

V. POSTUPAK ODOBRAVANJA ILI UTVRĐIVANJA CIJENA ZA POMOĆNE I SISTEMSKE USLUGE I USLUGE BALANSIRANJA

Podnošenje zahtjeva

Član 33

(1) Zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja OPS podnosi u pisanoj formi, sa dokumentacijom u dva primjerka, ovjerenom i potpisanom od strane OPS.

(2) Sva dokumenta dostavljaju se u elektronskoj i štampanoj formi. Ukoliko se dokumenta dostavljaju elektronskim putem originale dokumenata treba dostaviti u roku od tri dana.

Sadržaj zahtjeva

Član 34

(1) Uz zahtjev iz člana 33 ove metodologije, podnosi se sljedeća dokumentacija:

1) godišnji plan potreba usluga,

2) godišnji plan troškova za nabavku usluga,

3) stvarni podaci o fizičkim pokazateljima za prethodni regulatorni period i verifikovani planski podaci za sljedeći regulatorni period, koji su potrebni za izračunavanje cijena i određivanje opravdanosti zahtjeva, u skladu sa ovom metodologijom,

4) detaljan obračun cijena u skladu sa ovom metodologijom,

5) ugovori, preliminarni ugovori, okvirni ugovori i drugi dokumenti u vezi sa nabavkom pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja, koji obezbijavaju dokaz o redovnom, sigurnom i kvalitetnom pružanju usluga, koje obezbijuje OPS ili OT.

(2) Imalac licence uz zahtjev može dostaviti i druge podatke koji su od značaja za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena.

(3) Imalac licence je dužan da dostavi i druge podatke na zahtjev Agencije, koji mogu biti potrebni za donošenje odluke.

(4) U svim slučajevima odobravanja cijena Agencija ima pravo, sve do donošenja konačne odluke, da od OPS zahtjeva dostavljanje ažurirane dokumentacije koja se dostavlja uz zahtjev.

(5) Ukoliko energetski subjekat ne dostavi dokumentaciju propisanu ovim članom, Agencija će sama, poštujući načelo opreznosti, procijeniti pojedine troškove i na osnovu toga donijeti odluku.

Razmatranje zahtjeva

Član 35

(1) Agencija na svojoj internet stranici objavljuje zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja, sa podnesenom dokumentacijom.

(2) Ukoliko je zahtjev nepotpun i nejasan, Agencija će u roku do 14 dana od dana prijema zahtjeva zatražiti od podnosioca zahtjeva da nedostatke otkloni i obavještenje o tome objaviti na internet stranici.

(3) Podnosilac zahtjeva je dužan da nedostatke u zahtjevu otkloni u roku od 10 dana od dana prijema obavještenja iz stava 2 ovog člana.

(4) Ukoliko podnosilac zahtjeva ne otkloni nedostatke u roku iz stava 3 ovog člana, Agencija će odbaciti zahtjev i akt o odbacivanju zahtjeva objaviti na internet stranici.

Utvrđivanje cijena u slučaju odbacivanja zahtjeva

Član 36

(1) Ukoliko zahtjev za odobravanje cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja bude odbačen u skladu sa članom 35 stav 4 ove metodologije, Agencija će na osnovu dokumentacije koju je OPS dužan da dostavi u roku koji odredi Agencija, utvrditi cijene za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja.

(2) Ukoliko imalac licence ne dostavi traženu dokumentaciju, Agencija će odluku donijeti na osnovu raspoložive dokumentacije.

Objavljivanje izvještaja

Član 37

(1) Izvještaj o analizi dokumentacije sa predlogom cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja (u daljem tekstu: Izvještaj po zahtjevu) Agencija objavljuje na internet stranici.

(2) Mišljenja i primjedbe na izvještaj iz stava 1 ovog člana, zainteresovana lica mogu dostaviti Agenciji u roku od sedam dana od dana njegovog objavljivanja.

Razmatranje izvještaja

Član 38

(1) Izvještaj po zahtjevu, sa predlogom stavova po mišljenjima i primjedbama, iz člana 37 stav 1 ove metodologije, Odbor Agencije razmatra na sjednici koja je otvorena za podnosioca zahtjeva, druge energetske subjekte i ovlašćene predstavnike udruženja kupaca.

(2) Poziv za sjednicu Odbora Agencije dostavlja se podnosiocu zahtjeva najkasnije pet dana prije dana održavanja sjednice.

(3) Obavještenje o održavanju sjednice objavljuje se na internet stranici Agencije.

Donošenje odluke

Član 39

(1) Na osnovu izvještaja i činjenica iznijetih na sjednici, iz člana 38 stav 1 ove metodologije, Odbor Agencije donosi odluku o odobravanju ili utvrđivanju cijena za pomoćne i sistemske usluge i usluge balansiranja i dostavlja je podnosiocu zahtjeva najkasnije u roku od pet dana od dana njenog donošenja.

(2) Odluka iz stava 1 ovog člana dostavlja se u istom roku i licenciranim snabdjevačima.

Objavljivanje odluke

Član 40

Odluka iz člana 39 ove metodologije objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i na internet stranici Agencije.

VI. PRELAZNA I ZAVRŠNA ODREDBA

Prvi regulatorni period

Član 41

(1) Prvi regulatorni period, u skladu sa ovom metodologijom, počinje 01. avgusta 2012. godine.

(2) Zahtjev za odobravanje cijena za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja za prvi regulatorni period, OPS je dužan da podnese najkasnije do 30. marta 2012. godine.

Stupanje na snagu

Član 42

Ova metodologija stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

Broj: 12/531-2

Podgorica, 12. marta 2012. godine

Predsjedavajući Odbora Agencije,

Dragutin Martinović, dipl. el. ing, s.r.

IZMENE

Na osnovu člana 38 stav 1 tačka 1 Zakona o energetici ("Službeni list CG" br. 28/10, 40/11, 42/11 i 6/13) i člana 18 stav 1 tačka 1 Statuta Regulatorne agencije za energetiku ("Službeni list CG", broj 7/11), Odbor Agencije, na sjednici od 12. decembra 2013. godine, utvrdio je

Metodologiju o izmjeni i dopuni Metodologije za utvrđivanje cijena i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije

Metodologija je objavljena u "Službenom listu CG", br. 57/2013 od 16.12.2013. godine, a stupila je na snagu 24.12.2013.

Član 1

U Metodologiji za utvrđivanje cijena i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije ("Službeni list Crne Gore", broj 16/2012) član 22 mijenja se i glasi:

"Član 22

"Za pružaoce usluga u Crnoj Gori, do nivoa rezerve tercijarne regulacije koja se obavezno obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, cijena korišćenja tercijarne regulacije utvrđuje se ugovorom koji

pružalac usluga zaključuje sa OPS i ne može biti viša od dvostruke prosječne cijene uvoza električne energije ili dvostruke prosječne cijene izvoza, ukoliko je ta cijena viša od cijene uvoza, ostvarene u proteklih 12 mjeseci."

Član 2

U članu 31 poslije stava 3 dodaje se novi stav, koji glasi:

"(4) Ukoliko u nekom obračunskom intervalu nije bilo korišćenja tercijarne rezerve, za osnovnu cijenu odstupanja u tom intervalu uzeće se cijena korišćenja tercijarne rezerve utvrđena ugovorom u skladu sa članom 22 ove metodologije."

Dosadašnji stav 4 postaje stav 5.

Član 3

Ova metodologija stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

Broj: 13/3412-1

Podgorica, 12. decembra 2013. godine

Regulatorna agencija za energetiku

Predsjedavajući Odbora Agencije,

Branislav Prelević